

Izlaganje na BOLOGNA SEMINARU *Implementacija bolonjskog procesa na visokom umjetničkom obrazovanju* održanom 12. ožujka 2007. u Zagrebu

USKLADIVANJE STRUKTURE I SADRŽAJA UMJETNIČKIH STUDIJA NA NACIONALNOJ RAZINI

Uvod

Kada su prije osam godina, na sastanku u Bologni, ministri obrazovanja petnaest europskih zemalja stavili svoje potpise na zajednički dokument, pokrenuta je najveća ikada provedena reforma u visokom obrazovanju. Dokumentu, poznatim pod imenom Bolonjska deklaracija, do danas je pristupilo 45 zemalja, a zanimanje za bolonjski proces širi se preko granica Europe, dosežući čak do Australije, (1. PROVJERA)

Nije stoga na odmet podsjetiti se i ovom prilikom, istina u skraćenom obliku, na glavne misli koje su formulirane u 6 točaka Deklaracije iz 1999 godine. To su:

1. prihvaćanje sustava lako prepoznatljivih i usporedivih akademskih stupnjeva i uvođenje suplementa diplomi;
2. prihvaćanje sustava temeljena na dva obrazovna ciklusa;
3. uvođenje bodovnog sustava kao prikladnog sredstva u promicanju razmjene studenata;
4. promicanje mobilnosti;
5. promicanje europske suradnje u osiguranju kvalitete i
6. promicanje europske dimenzije, posebno obzirom na razvoj nastavnih programa (kurikulum).

Ovo je temelj na kojemu se zida europska sveučilišna reforma, golema i složena građevina, koja mora biti dovršena do 2010. godine. Tada će, računa se, saživjeti europski prostor visokog obrazovanja (European Higher Education Area) te će se stvoriti uvjeta da Europa postane najkompetitivniji čimbenik u suvremenoj globaliziranoj ekonomiji.

Nakon Bologne, ministri su se, svaki put u sve većem broju sastajali, najprije u Pragu 2001. (tada je bolonjskom procesu pristupila i Hrvatska), Berlinu 2003. i u Bergenu 2005. godine. Na tim skupovima rezimirani su postignuti rezultati te su date nove smjernice za nastavak reforme. Naredni ministarski sastanak bit će u svibnju ove godine u Londonu.

Vrijedi ovdje napomenuti da se drugi obrazovni ciklus koji je objedinjavao diplomsku i poslijediplomsku razinu, u procesu reforme razdjelio tako da je poslijediplomski studij dobio status novog, trećeg ciklusa. Pored toga, pojavila se potreba da se u 1. ciklusu diferencira međuciklus, skraćeni ciklus, kao priprema za zaposlenje. Konačno, vrlo značajna inovacija u Bolonjskom procesu je i cjeloživotno učenje.

Bolonjski proces u Hrvatskoj

Pristupanjem Bolonjskoj deklaraciji, Hrvatska je, kao i druge zemlje potpisnice, prihvatila obvezu da s reformiranim studijima započne 2005. godine. To postignuće još uvijek dobro pamtimo kao golem i vrlo zahtjevan zadatak, koji je, premda ne bez stresa, ipak završen u zadanom roku.

Daljnja provedba ove reforme, koja je rođenjem politička a odrastanjem akademska, diljem Europe angažira goleme intelektualne snage, koje preispituju doslovno svaki, i najmanji segment postojećeg visokoškolskog obrazovnog sustava mijenjajući ga i usklađujući ga s vizijom budućeg Europskog prostora visokog obrazovanja.

I Hrvatska, koja želi biti dijelom toga prostora, mora proći dugi i nimalo jednostavan put reformiranja visokoškolske naobrazbe, u čemu imamo podršku i pomoć iz Europe. Dakako da napredak, tempo, a iznad svega kvaliteta našega rada ovise prvenstveno o nama.

Umjetnički studiji u Hrvatskoj

U Hrvatskoj, nakon reforme 2005. godine, umjetnički studiji locirani su, osim u Zagrebu, još u Osijeku, Rijeci, Splitu, Dubrovniku i Puli.

Studiji glazbe su u Zagrebu, Osijeku i Puli (u Puli Koncertna harmonika), likovnih umjetnosti u Zagrebu Osijeku, Splitu (u Splitu Dizajn likovnih komunikacija, Film i video) i Rijeci (Akademija primijenjenih umjetnosti), a dramskih umjetnosti u Zagrebu i Osijeku (u Osijeku Gluma i lutkarstvo), te arhitekture u Zagrebu i Splitu. Studij restauracije (koji je samo dijelom umjetnički studij) organizira se u Zagrebu, Splitu i Dubrovniku.

Strukturalna i sadržajna usklađenost (umjetničkih) studija ima odlučujući utjecaj na mobilnost studenata (i nastavnika), što je jedan od već spomenutih kamena temeljaca u Bolonjskoj deklaraciji.

Ova usklađenost u umjetničkim studijima u Hrvatskoj ima više razina.

Najviša razina usklađenosti postignuta je u studijima glazbe, koji se svi u Hrvatskoj izvode prema istovjetnim programima. U ovom segmentu umjetničkog obrazovanja, uvjeti za mobilnost studenata su najpovoljniji, te za kraće ili dulje boravke na drugom učilištu nema, što se sadržaja programa tiče, nikakvih prepreka. Donekle slaba strana istovjetnih studijskih programa ogleda se u nedostatke raznolikosti, različitih putova do istoga cilja.

Suprotno ovome, samo djelomična strukturalna i sadržajna usklađenost studijskih programa može smanjiti manevarski prostor mobilnosti. No, i tada se "mobilnom" studentu, u skladu s posebnom procedurom, mogu priznati sva postignuća na drugom visokom učilištu.

I jedna i druga varijanta imaju svoj smisao i opravdanje, posebno uvaži li se i mogućnost međunarodne mobilnosti, koja je istina složenija u realizaciji, ali u Bolonjskom procesu opravdano zauzima vrlo visoku i cijenjenu poziciju. Ipak, ne treba zaboraviti da bi smjer kretanja radije trebao biti od studijskih programa prema mobilnosti, nego obratno.

Sve druge opcije, npr. studiranje posve specifičnog, jedinstvenog studijskog programa, student će najvjerojatnije morati zadovoljiti studiranjem na onom visokom učilištu koje taj program izvodi. Takav je na primjer, studijski program Glume i lutkarstva, koji postoji samo na Umjetničkoj akademiji u Osijeku.

Još jedan oblik, prije prožimanja nego usklađenosti umjetničkih studija nalazimo u sadržajima studijskog programa koji mogu imati izborne predmete namijenjene studentima drugih umjetničkih studija (i ne samo njima!). Ovakvi "izleti" na druga umjetnička učilišta mogu biti vrlo dragocjeni studentima koji žele zadovoljiti svoje posebne interese, npr. zbog određenog zapošljavanja.

Za ilustraciju mogu navesti studijske programe Muzičke akademije u Zagrebu koja, sporazumno s Akademijom dramske umjetnosti u Zagrebu svojim studentima nudi jednogodišnje studijske predmete: Planiranje karijere, Glazba u filmu i kazalištu i Povijest plesa. Na isti način, predmet Zvuk kao likovni izraz može se upisati na Akademiji likovne umjetnosti u Zagrebu. S druge strane, Muzička akademija omogućuje studentima s drugih učilišta upis nekih, ne specifično muzičkih predmete, pretežno sa studija muzikologije.

Jasno je da je ova mogućnost ipak ograničena na suradnju sastavnica istoga sveučilišta.

Strukturalna i sadržajna usklađenost umjetničkih studija na nacionalnoj razini ne favorizira samo mobilnost studenata kao kraći ili dulji boravak na drugom učilištu, već omogućuje i prijelaz s jedne institucije na drugu, odnosno nastavak studija na nekoj drugoj visokoškolskoj instituciji iste vrste. Takvih slučajeva uvijek je bilo, a najčešći razlog je želja da se studira na "boljoj i uglednijoj" instituciji ili u razredu nastavnika s istim atributima. Kao primjer mogu navesti pokušaj prijelaza nakon završenog samo 1. semestra studija instrumenta, pored ostaloga i s pozivom na Bolonjsku deklaraciju. Da se izbjegnu slični nesporazumi, ali i osigura kvalitetna mobilnost (nacionalna i međunarodna), kao i promjena mjesta odnosno institucije studiranja, morat ćemo donijeti jasne uvjete i pravila, usklađene s principima Bolonjskog procesa.

Tuning (ugađanje)

No prava stvar, kada je riječ o usklađivanju svih parametara studijskih programa, pa i umjetničkih jest Tuning. Pojam se najbolje veže uz radiofoniju – traženje stanice na radioaparatu ili ugađanje instrumenta – na primjer: zajedničko "štimanje" orkestra prije početka sviranja. Ovdje ću koristiti prikladniju riječ za "štimanje" – ugađanje.

Projekt Ugađanje obrazovnih struktura u Europi (Tuning educational structures in Europe) u samom je središtu Bolonjskog procesa, on povezuje političke ciljeve iz Bolonjske deklaracije sa sektorom visokog obrazovanja. Ugađanje se ne usredotočuje na obrazovne sustave, već na njihove strukture kao i sadržaje studija. Dok su obrazovni sustavi područje vlada, strukture i sadržaji su u nadležnosti visokih učilišta. Stoga je bolonjska reforma visokim učilištima polazište za uspoređivanje kurikuluma u smislu struktura, programa (ili sadržaja) i konkretne nastave (actual teaching). Naglašava se, da bi u bolonjskoj reformi, traženi akademski i profesionalni profil(i) kao i potrebe društva, morali imati važnu ulogu. Tako projekt ugađanja (tuning project), uz druge projekte postaje sastavni dio, alat, u jednom od trenutno najvažnijih projekata Europske unije: Kvalifikacijskom okviru europskog prostora visokog obrazovanja (A Framework for Qualifications of The European Higher Education Area), čiji korijenu sežu do identifikacije 1. i 2. ciklusa u samoj Bolonjskoj deklaraciji.

Kao ilustracija procesa ugađanja, poslužiti će kratki uvid u rad jedne od europskih radnih skupina u visokom muzičkom obrazovanju, u sklopu projekta Erasmus/Polifonia. Skupinu je prije dvije godine osnovala Europska asocijacija konzervatorija, muzičkih akademija i visokih muzičkih

škola (Association Européenne des Conservatoires, Academies de Musique et Musikhochschulen – AEC; ima više od 230 članica), s time da će rezultati rada biti objavljeni tijekom ove godine.

Na početku pregleda, naglašavaju se neki važni aspekti visokog muzičkog obrazovanja koji se u harmonizaciji s Bolonjskim procesom moraju uvažiti, kako bi se ovo specifično područje moglo na odgovarajući način uklopiti u šablonu ugađanja (Tuning template). Dakako, da se sve što slijedi, na odgovarajući način može odnositi i na druge umjetničke studije u Hrvatskoj:

- premda glazbenici imaju "radna mjesta", mnogi djeluju kao samostalni umjetnici;
- unatoč postojanju prethodnog muzičkog obrazovanja, za ulazak na studij presudan je prijemni ispit;
- pitanje uklanjanja prepreka mobilnosti mora se promatrati i u kontekstu duge tradicije pokretljivosti studenata glazbe prema drugim institucijama i zemljama;
- proces učenja je u visokom muzičkom obrazovanju usredotočen na osobni i umjetnički razvoj samoga studenta; za većinu studenata individualna nastava je od najveće važnosti za ovaj razvoj;
- postizanje visoke umjetničke razine nije samo stvar vladanja tehničkim i intelektualnim izazovima, već ovisi o ljudskoj zrelosti; stoga je trajanje studija predvidivo dulje nego u drugim disciplinama, a posebno dulje od minimuma predviđenoga u Bolonjskoj deklaraciji;
- studiji glazbe u 3. ciklusu visokog obrazovanja više su u formi umjetničkog traženja (artistic inquiry) nego znanstvenog eksperimentiranja (scientific experimentation).

Zacrtna je i metodologija koja omogućuje razumijevanje kurikuluma i njihovu međusobnu usporedivost, a koja se temelji na:

1. kompetencijama
2. radnom opterećenju i ECTS-u
3. nastavi, učenju i ocjeni (teaching, learning and assessment)
4. unapređenju kvalitete (quality enhancement)

U svemu, ova četiri pristupna pravca omogućuju institucijama da ugađaju svoje kurikulume bez gubljenja autonomije i prostora (sposobnosti) za njihovo unapređivanje (capacity to innovate).

U drugoj fazi projekta, radilo se na sređivanju rezultata i to u suradnji s nizom nositelja interesa (stakeholders), kao što su profesionalne udruge, poslodavci, agencije za osiguranje kvalitete i drugi.

1. Kompetencije

Skupina je radila na Općim dublinskim deskriptorima (Shared Dublin Descriptors) koji određuju kompetencije studenata, tipičnih profila, na kraju svakoga od triju (sada po novome) ciklusa (baccalaureus, magistar, doktor). Oni su neznatno, ali bitno dopunjeni i preformulirani, tako da prikazuju tipične muzičke profile u specifičnijem i konkretnijem svjetlu.

Posebno su dati opisi specifičnih značajki prvog, drugog i trećeg ciklusa, njihovi kurikulumi i načini učenja (modes of learning)

Radna je skupina imala primjedbe i na koncept zapošljivosti čiji su korijeni duboko u Bolonjskoj deklaraciji, i koji nisu lako primjenjivi na visoko muzičko (umjetničko) obrazovanje.

2. Radno opterećenje i ECTS

Kreditni bodovi su u visokom muzičkom (umjetničkom) obrazovanju novost – u relativnom ali i apsolutnom smislu. Visoko muzičko (umjetničko) obrazovanje čvrsto je utemeljeno na ideju umjetničke izvrsnosti, najviše razine umjetničkih performansi i ova se ideja dijeli s međunarodnom zajednicom svih profesionalnih umjetnika. Radna skupina smatra da, tako dugo dok je ECTS sustav, samo mjerilo radnog opterećenja, on je prihvatljiv i u umjetničkom obrazovanju.

Zanimljivo je da se ECTS sve više pokazuje kao upotrebljiv i relevantan alat (kriterij) izvan prostora svoje prvobitne namjene.

(Ipak, s naše strane dolazi jedna dilema: zadane vrijednosti u ECTS sustavu su: 60 bodova po akademskoj godini, 30 nastavnih tjedana, 44 radna tjedna, 40 radnih sati tjedno, 1.760 radnih sati godišnje. iako prema Statutu Sveučilišta "obveze mogu biti i veće" ali samo u nastavi, nisu prikladne za one umjetničke studije gdje je uz stjecanje znanja prioritetno i stjecanje vještina. Govoreći o muzici, uz stjecanje znanja, stjecanje vještina je prioritetno. Vještine se stječu praktičnim radom, vježbanjem, a za to je potrebno mnogo sati samostalnog rada, više nego na većini drugih studija. Motiv u vježbanju je tehnička i umjetnička izvrsnost, "biti što bolji" – stoga gornja granica opterećenja ne može biti zadana, ona je promjenjiva, relativna vrijednost.

3. Nastava, učenje i ocjena (assessment – ne misli se na klasično ocjenjivanje)

Radna skupina priprema i priručnik za dizajniranje kurikuluma (Handbook for Curriculum Design and Development in Higher Music Education). Bit će to dodatna pomoć u korištenju alata za ugađanje (tuning tools) u pitanjima:

- dizajniranje i razvijanje kurikuluma u cjelovitom pristupu (curriculum design and development in a holistic approach);
- korištenje ishoda učenja u dizajniranju kurikuluma;
- korištenje kreditnih bodova u dizajniranju kurikuluma;
- preispitivanje i ažuriranje dizajniranog kurikuluma.

Za ilustraciju, navedeni su primjeri iz prakse: Sadržaj studijskog programa glavnog predmeta, postignute kompetencije i ishodi učenja s ocjenom (assessment). Uočljive su razlike u pristupu, među citiranim institucijama (V. Britanija, Poljska, Nizozemska), što otežava snalaženje i procjenu u praktičnoj upotrebi ovih informacija. Ispravnom primjenom opće prihvaćenih alata za ugađanje (kao da se radi o ključu za "štimanje" klavira!), nedoumice će nestati.

4. Unapređenje kvalitete

Radna skupina priprema i priručnik za interno osiguranje kvalitete u visokom muzičkim obrazovanju (Internal Quality Assurance).

Malo je područja koja su u svojoj suštini toliko opsesivno vezana uz kvalitetu kao što je područje umjetnosti. Student muzike neprestano svira pred povjerenstvima, na audicijama i natjecanjima te i na najtežoj od svih provjera – pred publikom. Istodobno, iskustvo s postupcima u eksternom osiguranju kvalitete i i akreditacijama prilično je ograničeno. Stoga je potrebno raditi na kontinuiranom informiranju institucija, kako iskoristiti ove postupke za daljnje unapređivanje kvalitete. Istovremeno, i druga strana mora uzeti u obzir posebne značajke muzičkih (umjetničkih) studija po kojima se oni razlikuju od bilo koje druge discipline u visokom obrazovanju.

Iz toga razloga AEC je pokrenuo projekt pod nazivom Akreditacija u europskom profesionalnom muzičkom obrazovanju (Accreditation in European Profesional Education). Konačni cilj ovome i drugim projektima je da se uspostavi i Europska etiketa kvalitete (European Quality Label, po

uzoru na ECTS Label i Diploma Supplement Label). Etikete će se dodjeljivati institucijama koje ova pitanja urede prema načelima Bolonjskog procesa. Ne treba napominjati da će one koji tu i druge etikete zasluže, u europskom prostoru visokog obrazovanja zauzimati bolji položaj i uživati veći ugled.

Zaključak

Kao što će zacijelo pokazati i druge teme ovoga seminara – još je puno posla pred nama. Treba ga obaviti temeljito, kvalitetno i savjesno. U rad se moraju uključiti pomno izabrani, najbolje informirani i najiskusniji ljudi različitih profila i struka s hrvatskih visokih umjetničkih učilišta kao i drugih sveučilišnih institucija i iz drugih sektora. Potrebno je što više proučavati i koristiti europska iskustva, a iznad svega mora stajati odlična organizacija.

Izv. prof. Haris Nonveiller
prodekan za nastavu Muzičke
akademije Sveučilišta u Zagrebu